

25. FORUM POMORSKE BAŠTINE MEDITERANA

PETRA BLAŽEVIĆ □ Hrvatski pomorski muzej Split

sl.1. Pozdravno obraćanje Kate Šikić Čubrić, ravnateljice Muzeja betinske drvene brodogradnje

sl.2. Maria Paola Profumo, predsjednica Udruženja pomorskih muzeja Mediterana (Association of Mediterranean Maritime Museums – AMMM)

sl.3. David Morgan, predsjednik krovne europske organizacije za zaštitu maritimne kulturne baštine European Maritime Heritage – EMH

sl.4. dr. Jadran Kale, docent na Sveučilištu u Zadru i kustos Muzeja grada Šibenika
sl.5. Detalj tradicionalne večere Kulturno-umjetničkog društva Zora iz Betine

U Betini na otoku Murteru od 6. do 9. lipnja, uz gostoprimstvo Muzeja betinske drvene brodogradnje (MBDB), održan je međunarodni Forum pomorske baštine Mediterana koji organizira Udruženje pomorskih muzeja Mediterana (Association of Mediterranean Maritime Museums – AMMM), neprofitna organizacija ustanovljena u Dubrovniku 1998. na zajedničku inicijativu nekoliko muzeja osnivača. Udruženje trenutačno ima 35 punopravnih članova i 21 pridruženoga. Zanimljivo je istaknuti da je u organizaciju učlanjeno čak šest hrvatskih muzeja, a mnogo veće zemlje poput Italije i Španjolske imaju po osam članova. Samo nekoliko dana prije početka Forumu objavljeno je da je MBDB među dobitnicima prestižne Nagrade europske baštine (Europa Nostra) za 2019. godinu, a ujedno i jedini hrvatski muzej među nagrađenim muzejima odnosno projektima.

Dvodnevnom programu konferencije otvorene za javnost prethodio je sastanak Izvršnog odbora organizacije u četvrtak 6. lipnja, a cjelokupno je događanje održano u Prezentacijskom i informacijskom centru Betina. Većina izlagača govorila je na engleskom jeziku, a prezentacije su bile popraćene tekstom na nekome od ostalih službenih jezika Forumu (talijanskome, španjolskome ili francuskome).

Forum je počeo 7. lipnja pozdravnim obraćanjem Kate Šikić Čubrić, ravnateljice muzeja domaćina, koja je istaknula ulogu lokalne zajednice u osnivanju Muzeja i projektima valorizacije maritimne baštine. Maria Paola Profumo, predsjednica Udruženja, podsjetila je da je ovo jubilarni, 25. Forum kojim se ujedno obilježava četvrt stoljeća od osnivanja prvotne organizacije kojoj je prioritet suradnja sa srodnim organizacijama, primjerice s European Maritime Heritage (EMH) i UNESCO-om, te promoviranje mora kao dijaloga među ljudima, kulturama i religijama, uz naglašavanje koncepta održivosti. Također je istaknula da je AMMM od 2016. pridruženi član ICOM-a. David Morgan, predsjednik EMH-a, govorio je o važnosti suradnje među organizacijama sličnih ciljeva radi međusobnog osnaživanja te podsjetio na povelje potekle iz međunarodne zajednice te na nužnost da one ostanu polazištima za sva daljnja nastojanja. Naglasio je da oko 500 događanja pomorske tematike svake godine privuče više od 200 milijuna posjetitelja. Sudionicima se pozdravnim riječima obratio zamjenik načelnika Općine Tisno Miljenko Meštrović.

Uvodni govor održao je sveučilišni profesor dr. sc. Jadran Kale, voditelj Etnografskog odjela Muzeja grada Šibenika, i u njemu je istaknuo betinski muzej kao primjer sinergije struke i okruženja te naglasio da je muzej dirigent, a lokalna zajednica orkestar. Program izlaganja bio je tematski podijeljen na četiri sekcije.

sl.6. Sudionici Foruma u razgovoru s majstorom kalafatom Antom Fržopom tijekom posjeta brodogradilištu Marin

sl.5. Jubilarni 25. Forum pomorske baštine Mediterana

Prva sekcija, pod nazivom *Pomorski festivali i događanja – primjeri dobre prakse*, bila je posvećena raznovrsnim manifestacijama koje promoviraju pomorsku tradiciju, oživljuju zaboravljene vještine te na zabavan i uključiv način educiraju sudionike. Otvorila ju je Tea Perinčić, viša kustosica Pomorskoga i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka s izlaganjem o dugogodišnjemu Kvarnerskom festivalu mora i pomorske tradicije *Fiumare* i o popratnoj izložbi, organiziranih u sklopu Europskog dana mora. Angela Procaccini iz Pomorskog muzeja Napulja upoznala je prisutne s projektom suradnje više kulturnih institucija i obrazovnih ustanova Napulja, u sklopu kojega učenici upoznaju povijest pomorstva i navigacijske vješte (*Škola ide na more*). Kustosica Danijela Đukić iz Muzeja grada Perasta govorila je o vrijednostima nematerijalne kulturne baštine koja se osobito ogleda u baštinskim običajima Perasta. Duška Žitko, muzejska savjetnica iz Pomorskog muzeja *Sergej Mašera* Piran, istaknula je važnost njegovanja tradicionalnog veslanja svojega kraja (*voga veneta*) te iznijela iskustva u organiziranju događanja koja revitaliziraju tu vještinu. Giuseppe Merlini iz Pomorskog muzeja i Povijesnog arhiva Općine San Benedetto del Tronto svoje je izlaganje posvetio tradicionalnim religijskim običajima vezanima za pomorsku djelatnost domicilnog stanovništva i modernoj inačici tih običaja. Predstavnik EMH-a Thedo Fruithof sudionike je upoznao s manifestacijom *Strontweek* nizozemskoga gradića Workuma, poznatoga po izvrsnim brodograditeljima. Na toj se manifestaciji svake godine u listopadu okuplja lokalna zajednica, osobito školarci, u regati na jedra u kojoj su kao navigacijska pomagala dopušteni isključivo karta i kompas. Luka Mudronja iz Udruge *Latinsko idro* govorio je o tradicionalnoj plovidbi u području Murtera i Kornata, istaknuvši važnost očuvanje veza Betine s višestoljetnom brodogradnjom i vještinom navigacije. O organizacijskim aspektima i utjecaju pomorskog festivala na vlastito okruženje izlagao je Miquel Marti Llambrih iz Muzeja ribe iz Palamosa, naglasivši kako je otvaranje lokalnoj zajednici osnovno načelo njegova muzeja. Festival koji se održava jedanput u godini, svaki put s drugom temom, za tamošnje stanovništvo nije spektakl već dokaz valorizacije i održavanja njihove tradicije. Anna Fuentes iz Pomorskog muzeja Lloret de Mar iznijela je podatke o festivalu *Americanos*, posvećenom uspomeni na lokalne povratnike s Kube te je na istom primjeru objasnila kako istraživanje povijesnog fenomena korespondira s njegovom suvremenom prezentacijom. Jezikoslovac Vladimir Skračić sa Sveučilišta u Zadru govorio je o nedavno preminulom osnivaču i predsjedniku Udruge *Latinsko idro* Željku Jeratu, podsjetivši na ključnu ulogu koju je Jerat imao u dugogodišnjem okupljanju Murterana i u njihovim nastojanjima da očuvaju svoju baštinu suprotstavljenu izazovima modernog doba.

U drugoj sekciji – *Umrežavanje organizacija s ciljem očuvanja i promicanja pomorske baštine*, izlagalo je šestoro govornika o temi vezanoj za doprinose i izazove međuinstitucionalne i međusektorske suradnje. Davide Gnola iz Muzeja pomorstva u Cesenaticu govorio je o projektu plovećeg muzeja ostvarenoga suradnjom istoimene udruge (*Museo Navigante*) i više pomorskih muzeja Italije, kojima je zajednički cilj promicanje maritimne baštine svoje zemlje. S tim je ciljem posada i ploveća izložba tradicijskoga drvenog broda – golete *Oloferne* prenosila iskustvo, znanje i emocije posjetiteljima koji su im se tijekom 2018. pridružili u nekome od 28 talijanskih i francuskih gradova u kojima su pristajali na svojem višemjesečnom putovanju. I sudionici konferencije imali su priliku posjetiti *Oloferne* jer je u ovoj

sl.7.-8. Sudionici Foruma uživali su u tradicijskoj večeri koju su im poslužile članice KUD-a na starome mulu u Betini

godini brod zaplovio istočnom obalom Jadrana te je nakon Pirana, Rovinja, Rijeke, Lovrana, Mošćeničke Drage, Krka i Novalje posjetio i Betinu, a Betinjani i njihovi gosti uzvratili su mu gostoprimstvo. Gnola je pozvao na nastavak promocije trabakula, broda koji povezuje obje obale Jadrana, uz ostalo, i formaliziranjem postojeće suradnje pomorskih muzeja Italije, Hrvatske i Slovenije osnivanjem mreže pomorskih muzeja Jadrana. Komunikologinja i novinarka Catalina Gayá i Morlá, koordinatorica projekta *Dona'm La Mar*, predstavila je aktivnosti Pomorskog muzeja Barcelone unutar tog programa posvećenoga povećanju vidljivosti žena u istraživanju i interpretaciji pomorske povijesti kako bi se počelo promišljati o nejednakosti narativa o moru kao isključivo muškome društvenom prostoru. Dinko Foretić prezentirao je inicijativu iza koje stoji uspješna Facebook grupa *Hrvatski drveni brodovi* s 11 000 članova u 94 zemlje, pokrenuta radi povezivanja zaljubljenika u drvenu brodogradnju s vlasnicima brodica. Dosadašnji rad članova rezultirao je bazom s više od 20 000 fotografija drvenih brodova, a nastavlja se projektom baze podataka hrvatskih drvenih brodova starijih od sto godina. Franco Juri iz Pomorskog muzeja *Sergej Mašera* Piran govorio je o realizaciji kulturno-turističkih aktivnosti valorizacije pomorske baštine koje se provode na slovenskoj obali. Hendrik Boland iz EMH-a u svom je izlaganju o 30-godišnjoj povijesti te organizacije istaknuo važnost upoznavanja drugoga, njegove perspektive i funkcioniranja jer se samo razumijevanjem i prihvaćanjem može nadići strah od nepoznatoga, čime kulturne razlike postaju raznolikosti. Govoreći o izazovima ponovnog kreiranja povijesnih događaja poput pomorskih bitaka, pozvao je na prioritet sigurnosti i potrebu da baštinski dio u svakoj luci bude dostupan posjetiteljima. Lourdes Boix iz Muzeja incúna i soli u L'Escali prezentirala je sadržaj i organizaciju Festivala soli u svome gradu, objašnjavajući ulogu lokalne zajednice kao nezaobilaznog aktera u realizaciji te tradicionalne priredbe. Xabier Agote, čelna osoba pomorskog festivala baskijskog zaljeva Pasaia i Fundacije *Albaola*, predstavio je projekt izgradnje galijuna iz 16. st., replike broda kojim su njegovi predci odlazili u kitolov do sjevernoameričkih obala. Galijun je bio izrađen prema senzacionalnome arheološkom nalazu iz 1985., a to je ujedno i prvi rekonstruirani brod pod zaštitom UNESCO-a. Posjetitelji muzeja, napuštenog brodogradilišta renoviranoga za potrebe tog projekta, zapravo su promatrači razvojnog procesa, a ne samo materije. Primjer je to i manje sredine koja se kulturom preobražava iz teškoćama opterećenoga industrijskog područja u turistički privlačno središte koje rasterećuje masovnim turizmom zagašeni San Sebastian.

U fokusu treće sekcije Foruma pod imenom *Baštinske luke – obnova i valorizacija* bile su lokacije, infrastruktura, pločila i metode kojima se mjesta povijesnog značenja čuvaju i koriste za budućnost, što su složeni naponi koji pri osmišljavanju i realizaciji nailaze na nemale poteškoće, osobito sa stajališta održivosti. Sekciju je otvorio Nikša Mendeš iz Pomorskoga i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka izlaganjem o povijesti razvitka nekada maloga lučkoga grada u veliku prekoceansku luku koja je predstavljena i nedavnom izložbom o 300. obljetnici proglašenja Rijeke slobodnom kraljevskom lukom. Lluisa Prieto iz Pomorskog muzeja Barcelone govorila je o povijesti luke Barcelone, iznijevši povijest razvoja svoje ustanove. Pritom je prezentirala izložbe i aktivnosti kojima muzej interpretira baštinu luke u svome neposrednom okruženju. Ravnateljica Hrvatskoga pomorskog muzeja Split Danka Radić održala je

predavanje o kronologiji luka istočnog Jadrana, pri čemu je upozorila na najvažnije hrvatske lokacije među njima, i to od antike preko srednjeg vijeka i ranoga novog vijeka do industrijalizacije. Kate Šikić Čubrić (MBDB) objasnila je koncept i implementaciju novog dijela muzeja (muzeja na otvorenome), u kojemu se zrcali povezanost lokalne zajednice s kalafatima i vlasnicima brodica kao najvrjednije nematerijalno dobro, pri čemu muzej djeluje kao spona suradnje i njezin komunikator. Petra Blažević je predstavila projekt Hrvatskoga pomorskog muzeja Split i Plovputa d.o.o. o svjetioničarskoj službi na istočnoj obali Jadrana, koji je u povodu 200. obljetnice najstarijega hrvatskog svjetionika Savudrija gostovao u gradovima od Umaga do Dubrovnika. Izložba realizirana suradnjom više različitih institucija iz područja kulture i pomorske sigurnosti pokazala je kako međusektorska suradnja može biti plodonosna jer očuvanjem i interpretiranjem baštine profitiraju svi u valuti koja se ne može mjeriti novcem. Mathilde Hojrup Autzen iz EMH-a u svom je izlaganju govorila o načinima na koje se male ribarske zajednice na sjeverozapadnim obalama Danske nastoje održati u utrci za kvote izlova koje im izmiču u utrci s moćnom ribarskom industrijom. Naglasivši povezanost lokalnih ljudi u brojnim inicijativama održanja te tradicijske gospodarske grane koja je zbog sustava skupih izlovnih kvota postala nedostupna mladim generacijama ribara, zaključila je da se budućnost malog ribarstva vraća na isti koncept iz njegovih početaka – zajedništvo. Martine von Lier iz EMH-a iznijela je primjer dobre prakse iz Portugala, gdje valorizacija brodova drvene brodogradnje ima primjereno mjesto u javnom prostoru, što se očituje u ceremonijama vezanima za dane mornarice rijeke Tajo. Uz festival tradicijskih plovila, ta valorizacija za vlasnike spomenutih brodova obuhvaća ceremoniju primanja zahvale i financijske potpore iz ruke predsjednika države, pri čemu se vlasnik broda obvezujuju voditi djecu iz lokalnih sredina na plovidbu i to potvrđuju upisivanjem u *Knjigu*. Salvador Feliu Peraferrer je u ime tvrtke *Drassanes Sala*, najstarijega aktivnog brodogradilišta Katalonije, govorio o uspostavljenoj suradnji tvrtke i lokalnog muzeja u l'Escali. Rezultat te suradnje su radionice drvene brodogradnje iz kojih izlaze restaurirana ribarska plovila koja sudjeluju na lokalnom festivalu soli.

Tijekom poslijepodneva organiziran je posjet lokalnom brodogradilištu – radionici *Marin* majstora kalafata Ante Fržopa, što je bila jedinstvena prilika da posjetitelji „iz prve ruke“ čuju o iskustvu jednoga od stupova betinske tradicionalne drvene brodogradnje. Inspirativan razgovor s majstorom približio je sudionicima konferencije njegovo odrastanje u Betini uz oca kalafata i razvoj njegova interesa za brodove koji je počeo od igre preko dječjačke radoznalosti do konačnoga životnog poziva. Ante je otvoreno odgovarao na sva pitanja o načinima i uvjetima rada, potpori lokalne sredine, izazovima svakodnevnog funkcioniranja s obzirom na potrebe naručitelja, kompetitivnost s industrijskom proizvodnjom itd. Uz razgled kalafatove radionice sudionici su upoznali i njegov trenutačni projekt – brod dugačak osam metara koji će uskoro zaploviti Jadranom. Zahvaljujući betinskom Kulturno-umjetničkom društvu *Zora*, sudionici Foruma uživali su u tradicijskoj večeri koju su im poslužile članice KUD-a na starome mulu u Betini, u ambijentu i atmosferi koji su goste osvojili ne samo ljepotom i gastronomijom, već i izvedbom lokalnih napjeva u narodnim nošnjama.

U subotu 8. lipnja konferencija je nastavljena izlaganjima u sklopu posljednje sekcije *Budućnost tradicijskih drvenih brodova – primjeri dobre prakse*, u središtu koje je bilo zanimanje za razmjenu uspješnih iskustava na području upravljanja tom baštinom. Martine von Lier, čelnica Kulturnog vijeća EMH-a, iznijela je postavke strateškog pristupa tom nastojanju u svojoj zemlji koje je razvilo Ministarstvo kulture, a temelji se na premisi da je ključ očuvanja povijesnih luka u njihovoj upotrebi. Izložila je polazišta tzv. metodologije *sector – factor – vector*, nizozemske inovacije kombiniranoga razvojnog planiranja u upravljanju baštinom. Pierangelo Campodonico iz Ustanove muzeja mora i migracija u Genovi usporedio je nastojanja različitih sredina u revitalizaciji baštinskih luka i lučke infrastrukture na primjerima Londona, Dunquerquea, Hamburga, Rotterdama i Genove. Izlaganje Annalise Canali iz Muzeja soli u Cerviji bilo je posvećeno tradicionalnoj brodici za prijevoz soli *La Burchiella*, čija je upotreba prestala zbog modernizacije proizvodnih procesa te se danas koristi isključivo ceremonijalno, za festival *Vjenčanja s morem*. Canali je predstavila procese konzervacije jedine sačuvane tradicionalne brodice, koja je zbog nemogućnosti izlaganja daljnjim rizicima morala biti zamijenjena replikom koja od 2010. sudjeluje na festivalu. Jurica Sabljčić iz Udruge za razvoj i očuvanje maritimne kulture iz Omiša *SAGITTA* govorio je o projektu rekonstrukcije i izgradnje srednjovjekovnoga omiškog broda, tzv. *strijele* (lat. *sagitte*), koja je u 12. st. služila kao gusarski brod. Giovanni Panella s Talijanskog instituta za podmorsku arheologiju i etnologiju održao je predavanje o trabakulima Jadrana nekada i danas, izloživši sve njemu poznate primjere sačuvanih primjeraka toga tradicionalnog broda tipičnoga za obje jadranske obale. Pozvao je na formiranje službenog registra takvih brodova, svjedokā mediteranske pomorske povijesti, i sustavno praćenje njihova stanja. Uroš Hribar i Matjaž Kljun iz Pomorskog muzeja *Sergej Mašera* Piran predstavili su projekt rekonstrukcije tradicionalnoga ribarskog plovila istarskog područja (*Topo*), čija je 10-metarska replika napravljena u sklopu Interreg projekta EU-a *Mala barka 2*. Mihovil Dekaris i Berigoj Stanojević-Maltez, instruktori jedrenja iz udruge *Palagruža*, predstavili su *Barake Palagruzone*, ljetnu školu jedrenja za djecu Komiže kojom uspješno pridonose održivosti sada već glasovite regate *Rota Palagruzone*. Govoreći o metodama i važnosti rada s djecom, Dekaris je osvijestio činjenicu kako se besplatnim radionicama, na kojima kroz igru spajaju teoriju s praksom jedrenja, mladim naraštajima Komiže otkrivaju ljepote donedavno zaboravljene tradicije, a iz njihova oduševljenja onime što dobivaju voditelji crpe inspiraciju. Maurizio Dacca' iz Ustanove muzeja mora i migracija u Genovi u svom je izlaganju iznio nastojanja brojnih

sl.9.-10. Muzej na otvorenom Muzeja betinske drvene brodogradnje jedinstven je projekt u Republici Hrvatskoj.

sl.11. isplivljavanje iz Betine na izlet u Nacionalni park Kornati

sudionika da se vještina gradnje ligurskoga *guca* (tal. *gozzo cornigiotto*, prema mjestu Corniglia, odakle potječe) upiše na UNESCO-ovu listu nematerijalnih kulturnih dobara, ističući pritom da je temeljna inicijativa da „muzej napusti muzej” kako bi se pridružio lokalnim udrugama u konkretnom susretu s teritorijem na kojemu se obnavljaju plovila. Sinergija proizašla iz te restauracije i organizacije pripremnih tečajeva o raznim aspektima drvene brodogradnje svoj će konačni cilj ostvariti povratkom tradicionalnoga *guca* koji je iščezao pred plastikom na pristaništa i plaže Ligurije. O takvom sretnom epilogu sanjaju i na njemu rade svi sudionici konferencije: da se vještine drvene brodogradnje i plovila proizašlih iz njih vrata onamo kamo pripadaju – u europske obalne kulturne krajolike.

Forum je završen obraćanjem predsjednice AMMM-a u kojemu je Maria Paola Profumo naglasila kako je konferencija bila posvećena zadaćama muzeja, ali ne onima koji su fokusirani na unutrašnjost već onima koji su usmjereni na okolicu i pejzaž muzeja – okruženje prirode te lokalne zajednice. Pohvalila je muzej domaćin kao pravi primjer spona muzeja i zajednice te zahvalila organizatorima na izvanrednom gostoprimstvu i uspjehu događanja. U nastavku je održana godišnja Generalna skupština Udruženja AMMM. Najavljeno je održavanje sljedećega, 26. Forumu u Barceloni početkom lipnja 2020. Elvira Mata, direktorica Pomorskog muzeja Barcelone, istaknula je da će se skup fokusirati na temu nematerijalne baštine te pozvala na sudjelovanje i doprinos Forumu.

U poslijepodnevnom satima sudionici su jedrili barkama na *latinsko idro* u regati koju su potpomogli članovi udruga *Betinska gajeta 1740* i *Latinsko idro*. U smiraj dana upriličena je ceremonija otvorenja betinskog muzeja na otvorenome pri Muzeju betinske drvene brodogradnje, čija se ljepota i interpretativnost susreću na moru i nadmašuju funkciju vanjskog postava. Taj jedinstveni projekt u samom srcu Betine, zasigurno i u srcima njezinih stanovnika, čuvat će drvene brodove *in situ* – u lučici, a ne dislocirane u muzejskom depou, izvan strogo kontroliranih uvjeta, ali pod budnim okom njihovih vlasnika, djelatnika Muzeja, mještana i posjetitelja. Ministrica kulture Republike Hrvatske Nina Buljien Koržinek u svom je govoru čestitala MBDB-u na svim postignućima i nagradama, ponajprije na očuvanju veze s kalafatima, najvažnijim sudionicima procesa očuvanja vrijednih znanja i vještina, veze koja se ogleda i u nazivu puta koji spaja Muzej s lučicom: *Staza brodograditelja*. Okupljenim mještanima, njihovim gostima i sudionicima Forumu obratili su se i načelnik Općine Tisno te Kate Šikić Čubrić, ravnateljica betinskog muzeja, a program svečanog otvorenja nastavljen je nastupom Kulturno-umjetničkog društva *Moreška* iz Korčule, mjesta odakle potječu predci današnjih betinskih brodograditelja. Osim u izvedbi korčulanske viteške igre *Moreške*, okupljeni su uživali u izvedbama KUD-a *Zora*, nakon čega je proslava nastavljena zajedničkom večerom na starom pristaništu u lučici.

Forum je završio izletom brodom u Nacionalni park Kornati, gdje su sudionici uživali ploveći istim onim rutama kojima su plovili i preteče barki betinskog muzeja. Nekada ploveći zbog potrebe, danas za razonodu, čovjek s drvenim brodom ulazi u dijalog s morem, što se ne može usporediti ni s jednim drugim iskustvom, a taj doživljaj vrijedi istražiti, preispitivati i otkrivati svijetu. S tim ciljem održan je i jubilarni, 25. Forum pomorske baštine Mediterana.

Primljeno: 23. srpnja 2019.

THE 25TH FORUM OF THE MARITIME HERITAGE OF THE MEDITERRANEAN

The 25th Forum of the Maritime Heritage of the Mediterranean was held in Betina, Murter Island, from June 6 to June 9, 2019. The host of this jubilee international conference organised by the Association of Maritime Museums of the Mediterranean (AMMM) was the Museum of Betina Wooden Shipbuilding. In the extensive two-day programme, divided into four sections, addresses were made by participants from Italy, Spain, Portugal, Slovenia, Montenegro and Croatia. They were museum professionals, employees from departments of cultural heritage protection and members of various associations that work on the revitalisation of the maritime heritage. Also making a contribution to the work of the Forum were representatives of the sister organisation, the European Maritime Heritage (EMH) from the United Kingdom, the Netherlands and Denmark.

Papers were read mainly in English, while the side events were in Italian, Spanish and French. The thematic units of the Forum were: 1. Maritime festivals and events – examples of good practice; 2. Networking by organisations with the objective of preserving and promoting the maritime heritage; 3. Heritage ports – renovation and proper value; 3. The future of traditional wooden ships – examples of good practice.

Along with the presentation of previous successes in the preservation of the maritime heritage, exchange of experience, analysis of existing challenges and consideration of the ways with which inside and outside institutions communities respond to them, the Forum was enhanced by a series of side events. The next forum will be held in June 2020 in Barcelona.